

етапів експортної діяльності, на кожному з яких у потенційного експортера виникають труднощі і проблеми, специфічні для зовнішньоекономічних операцій: пізнання ринку і умов діяльності на ньому; підготовка експортної операції; формування пропозиції для зарубіжного ринку; фінансування замовлення; виконання замовлення і його гарантування; сплата ціни контракту іноземним клієнтом. Система стимулювання експорту повинна мати на озброєнні цілу низку інструментів і програм: інформаційне та консультативне забезпечення експортних операцій; стимулювання експортерів до участі у виставках і відкриття ринків; страхування витрат на формування пропозиції; пільгове кредитування; експортне страхування.

Джерела та література

1. Безчасний Л., Онишко С. Тенденції на світовому ринку капіталів та їх вплив на інвестиційну діяльність в Україні // Економіка України. – 2001. – С.4-12.
2. Буркинський Б.В., Котлубай М.И. Современные тенденции глобализации и оегионализации рынка транспортных услуг // Экономические инновации. – Выпуск 10: Тенденции глобализации и регионализации социально-экономического развития (экономические трансформации, экономика и экология). Сборник научных работ. – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2001. – С.15-22.
3. Джусов А. Международное инвестирование: выбор благоприятного экономического пространства, фондовых активов и тестирование торговых систем // Журнал европейской экономики. – 2003. - №4.- Т.2. – С.468-489.
4. Кваша С.М. Зовнішньоекономічна діяльність АПК України: стан, стратегія і тактика. Міннографія. – К.: ЗАТ “Нічлава”, 2000. – 252 с.
5. Мазаракі А.А., Воронова Є.М. Причорноморський регіон України в економічному просторі Чорноморського економічного співробітництва // Экономические инновации. – Выпуск 10: Тенденции глобализации и регионализации социально-экономического развития (экономические трансформации, экономика и экология). Сборник научных работ. – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2001. – С.11-14.
6. Elvey L. Export Promotion and Assistance: A Comparative Analysis // International Perspectives on Trade Promotion and Assistance. – Westport; Connecticut, 1990. – S. 133.
7. Страхування експортних кредитів: залучення польського досвіду (збірник довідкових матеріалів та нормативних актів) / Матеріали підготовлено і видано Всеукраїнським благодійним фондом “Громадянська енергія” / За заг. наук. ред. д.е.н., проф. А.А. Гриценка. – К., 2003. – 158 с.

Потриваєва Н.В.

УДК 65.011:633.8 (477)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА І РОЗВИТКУ РИНКУ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Вирощування олійних культур є важливою складовою стратегії економічного розвитку держави. Протягом останнього десятиріччя спостерігається стала тенденція розширення посівних площ олійних культур в аграрних підприємствах, що зумовлено вигідністю їх вирощування порівняно з іншими сільськогосподарськими культурами. Виробництво сої та ріпаку донедавна залишалося поза увагою аграріїв, проте останніми роками воно також почало динамічно розвиватись. Перспективність соєвого ринку, вигідність вирощування цієї культури, відсутність проблем зі збутом продукції приваблює дедалі більшу кількість сільськогосподарських підприємств. Проте темпи зростання виробництва сої в Україні значно відстають від потреб внутрішнього ринку.

Наявність сприятливих ґрунтово-кліматичних умов для вирощування основних олійних культур, значний економічний потенціал створюють необхідні умови для організації ефективного виробництва олієсировини. Фактором, що стримує реалізацію наявного потенціалу та підвищення економічної ефективності, є екстенсивний характер розвитку виробництва продукції олійних культур, насамперед соняшнику. Розширення площ під цією культурою понад науково обґрунтовані норми призводить до виснаження ґрунтів, втрати їх родючості, негативно впливає на урожайність культур, що вирощуються після такого попередника.

Аналіз останніх досліджень. Різним аспектам ефективного функціонування аграрного виробництва, питанням економічної ефективності, розвитку виробництва окремих олійних культур присвятили праці відомі вітчизняні вчені: Благодатний В.І., Вишнівський П.С., Гайдуцький П.І., Гунський Б.В., Зіновчука В.В., Коваленко Ю.С., Колузанов К.В., Лазня В.І., Мармуль Л.О., Митченко О.О., Побережна А.А., Саблук П.Т., Червен І.І. та ін.

Констатуючи вагомість отриманих наукових результатів у сфері теорії та практики ефективності вирощування олійних культур, слід зауважити, що на сьогодні залишилися недостатньо дослідженими питання комплексного вивчення сучасного стану та ефективності виробництва і розвитку ринку олійних культур в Україні.

Метою статті є висвітлення сучасного стану та ефективності виробництва і розвитку ринку олійних культур в Україні протягом 1992-2008 рр.

Виклад основного матеріалу. Протягом періоду дослідження відзначається істотне зростання площ олійних культур в Україні та зростання їхньої частки в структурі площ збору утричі. У табл. 1 наведено структуру посівів олійних культур.

Таблиця 1. Структура площ збору олійних культур в Україні, % [1]

Культури	1992-1996 рр.	1997-2001 рр.	2002-2008 рр.	1992-2008 рр.
Льон	5,1	0,9	0,7	1,8
Ріпак	1,9	4,4	2,7	3,0
Соя	2,5	1,6	8,3	4,9
Соняшник	89,9	92,2	85,7	88,6
Інші	0,5	0,9	2,7	1,6
Разом	100	100	100	100

Соняшник був і залишається провідною олійною культурою в Україні, займаючи близько 90% у структурі олійних культур в середньому за період дослідження, проте останніми роками відзначається зростання частки сої, і в перспективі неминуче зростання площ під ріпаком, як культурою, що може забезпечити енергетичну незалежність сільського господарства. Так, Міністерство аграрної політики України планує збільшити площі під ріпаком до 4 млн. га до 2016 року.

Фактично, частка соняшнику у структурі посівів займає 14% в середньому по Україні, що є критичним рівнем, зважаючи на агротехнічні вимоги сівозмін. Частка посівів соняшнику в перспективі не може більше зростати, а збільшення виробництва цієї культури можливе за рахунок інтенсивних факторів.

Україна займає чільне місце у світі серед виробників олійних культур (табл. 2), вирощуючи соняшник на 15,8% світових площ. Помітним також є зростання часток інших олійних культур.

Таблиця 2. Частка України у світових площах олійних культур, % [1]

Культури	В світі				В Європі			
	1992-1996 рр.	1997-2001 рр.	2002-2008 рр.	1992-2008 рр.	1992-1996 рр.	1997-2001 рр.	2002-2008 рр.	1992-2008 рр.
Льон	3,1	0,8	1,0	1,7	14,9	4,5	7,9	9,8
Ріпак	0,2	0,5	0,4	0,4	1,1	2,6	2,2	2,0
Соя	0,1	0,1	0,4	0,2	4,2	4,1	22,2	11,4
Соняшник	9,3	12,2	15,8	12,6	17,9	23,1	27,6	23,3
Разом олійні	0,9	1,1	1,5	1,2	9,5	11,8	15,8	12,6

Близько чверті європейських посівів соняшнику знаходяться в Україні, шоста частина посівів сої знаходиться в ній; а от виробництво ріпаку більше сконцентровано саме в ЄС, чому сприяє державна підтримка та розвинута інфраструктура збуту сировини.

Разом з тим, така якісна складова виробництва, як урожайність знаходиться не на високому рівні (табл. 3). Протягом періоду дослідження урожайність соняшнику та ріпаку практично не змінювалася, урожайність сої дещо зросла на 16%. Рівень таких урожайностей олійних культур просто неприпустимий з огляду на відповідні показники в світі та Європі.

Зниження врожайності соняшнику за останні роки стало наслідком падіння загальної культури землеробства, недостатнього внесення мінеральних добрив, гербіцидів, пестицидів, несвоєчасного проведення технологічних операцій при використанні недосконалої техніки, необґрунтованого зростання посівних площ соняшнику та перенасичення сівозмін цією культурою.

Таблиця 3. Динаміка урожайностей олійних культур в Україні, ц/га [1]

Культури	1992-1996 рр.	1997-2001 рр.	2002-2008 рр.	1992-2008 рр.
Ріпак	12,2	8,9	12,0	10,6
Соя	9,9	10,8	13,1	12,5
Соняшник	11,9	10,5	11,7	11,4

Особливе значення в досягненні високої врожайності соняшнику належить науково обґрунтованому чергуванню цієї культури в сівозміні. На наш погляд, оптимальна частота повернення соняшнику на попереднє місце має становити 7 років. Це передбачає, що в структурі ріллі соняшнику необхідно відводити не більше 14,3%. Порушення чергування в сівозмінах призводить до втрат урожайності насіння соняшнику.

Сільськогосподарським підприємствам з метою підвищення ефективності виробництва слід дотримуватись вузької виробничої спеціалізації, коли вирощується небагато культур у 3-7-пільних сівозмінах. При цьому період ротації сівозмін значною мірою залежить від того, які культури та скільки їх потрібно вирощувати. Якщо господарство вирощує великий набір культур, то розміщувати їх необхідно в багатопільних сівозмінах. Коли ж планується зосередити роботу на 2-4 культурах, то тут мають бути короткоротаційні 4-5-пільні сівозміни.

Нами рекомендується вирощувати лише високогібридне насіння (рівень гібридності - понад 98%) відповідно до вимог стандарту (ГСТУ-2240-93), що забезпечить до 8,2 ц/га збільшення врожайності. Надавати перевагу гібридам перед сортами, оскільки їх урожайність і стійкість є вищою в 1,0-1,5 рази.

Вирощувати переважно ті сорти та гібриди, які рекомендуються до використання в конкретних умовах Степу й занесені до Державного Реєстру сортів рослин України.

Підвищити економічну ефективність вирощування соняшнику дає змогу інкрустація насіння перед посівом, яка покращує обмін речовин та збагачує елементами живлення насіння, підсилює пристосувальні функції проростків та їх дієздатність, захищає від хвороб і шкідників, а також без негативних наслідків надає можливість застосовувати ранні або пізні строки посіву.

Здійснюючи свою діяльність на ринку соняшнику та продукції його переробки посередник концентрує увагу на пошуку дешевої сировини, яку перепродує за підвищеними цінами переробному підприємству. Змінити цю ситуацію можливо за умови об'єднання й концентрації дій сільськогосподарських товаровиробників з виробництва, зберігання та реалізації соняшнику. На сьогодні можна виділити основні причини, які спонукають сільськогосподарських товаровиробників до об'єднання: нестача власних грошових коштів; низький рівень забезпечення господарств сучасною технікою, обладнанням та технологіями; низька ефективність використання техніки та обладнання у власному господарстві (проблеми з її новим укомплектуванням та завантаженням); складність зберігання та переробки насіння соняшнику через відсутність або нестачу власних потужностей, а також через надмірні вимоги, які висуваються монополістами; проблеми придбання на прийнятних умовах засобів виробництва (насіння, добрив, техніки, ПММ та ін.); проблемність пошуку ринків збуту насіння соняшнику на вигідних умовах.

На сьогодні урожайність соняшнику в Європейському Союзі майже в півтори рази перевищує українську, а урожайності сої та ріпаку - майже втричі (табл. 4).

Таблиця 4. Коефіцієнти перевищення урожайності олійних культур в ЄС над Україною [1]

Культури	1992-1996 рр.	1997-2001 рр.	2002-2008 рр.	1992-2008 рр.
Ріпак	2,0	3,2	2,5	2,7
Соя	2,6	2,7	2,0	2,1
Соняшник	1,1	1,4	1,4	1,3

Зростання врожайності та стабільності вирощування олійних культур, в тому числі й соняшнику, насамперед залежить від забезпечення галузі сортами ресурсами.

Останніми роками державна сортовипробувальна мережа рекомендувала виробництву понад 100 нових гібридів соняшнику, в тому числі 30 у 2008 році, з яких 49% становлять гібриди української селекції та 51% – зарубіжної. Ці гібриди мають високий потенціал урожайності й збору олії з одиниці площі, орієнтовані на скоростиглість і стійкість до вовчка, іржі, толерантні до гнилей. Лише 6% – це гібриди соняшнику з терміном занесення до Реєстру понад 10 років.

Сучасні гібриди соняшнику потребують нових інтенсивних технологій вирощування, які потрібно розробляти для кожного гібриду індивідуально (норма висіву, оптимальний строк висівання, агротехнічні заходи, удобрення, система захисту).

Переважне використання соняшнику - це переробка на олію та експорт. Необхідно відзначити порівняно вищий рівень виходу олії із соняшнику в Україні - 47%, тоді як в середньому у світі та Європі цей показник становить 40-42%. Протягом періоду дослідження відзначається зростання обсягів виробництва олії на 56%, проте дане зростання було не поступовим. На початку дев'яностих років майже всі обсяги виробництва перероблялися на олію, але з розвитком зовнішньоекономічної діяльності з 1995 року значні партії соняшнику експортувалися. Це призвело до недозавантаження виробничих потужностей олієекстракційних заводів України та погіршення їх фінансового стану. Як вихід з даної ситуації Верховною Радою України було прийнято законодавчі акти про тимчасові введення митних зборів на експорт насіння соняшнику. Метою цього економічного важеля було спрямування товарних потоків соняшнику через вітчизняні олієекстракційні заводи. На кінець періоду дослідження частка соняшнику, яка спрямовувалася на переробку, та обсяги виробництва олії зросли.

Доки експорт насіння соняшнику з України не обмежували вивізним митом, а внутрішні ціни на нього були відносно низькими, експортували переважно товарне насіння соняшнику (олійне насіння, не призначене для висіву й не лущене, тобто те, яке направляють на переробку на олію та шрот) (табл. 5).

Таблиця 5. Показники експорту з України соняшнику та продукції його переробки [1]

Показники	1992-1996 рр.	1997-2001 рр.	2002-2008 рр.	1992-2008 рр.
Соняшник, млн т	1,73	3,95	1,23	6,91
Соняшник, млрд дол.	0,45	0,00	0,33	1,58
Олія, млн т	0,91	1,61	2,36	4,89
Олія, млрд дол.	0,52	0,90	1,41	2,83
Шрот, млн т	0,05	1,04	2,58	3,67
Шрот, млрд дол.	0,01	0,11	0,28	0,40

І це закономірно. Країни, що мають достатні потужності для переробки, навіть якщо потребують імпорту, воліють завозити сировину, завантажувати власні потужності, забезпечувати робочі місця всередині країни та дуже неохоче закупають на зовнішніх ринках готову продукцію, якщо тільки йдеться про міцні довготривалі торговельні зв'язки (в основі яких можуть лежати й політичні міркування). Саме такої політики дотримуються країни Євросоюзу. Покупці з країн ЄС традиційно імпортують соняшник та

сиру соняшникову олію (яку потім доробляють на європейських підприємствах) з Аргентини. Європейські переробники досить охоче свого часу закупували українське й російське соняшникове насіння. Після введення Україною та Росією експортного мита на насіння соняшнику (за відсутності мита на вивіз олії та шроту) експорт олійних значно скоротився, однак пробитися на європейський ринок соняшникової олії виявилось непросто. Проте наростити експорт продукції переробки соняшнику все ж таки вдалося. Як показали три попередні сезони, сиру соняшникову олію ми активно відвантажуюмо на Близький Схід, досить великі обсяги поставляємо в країни Північної Африки та на Південь Європи. Високим останніми роками був і зовнішній попит на шрот та макуху соняшнику. Цю продукцію Україна активно поставляє в Польщу, Білорусь та Прибалтійські країни. Крім того, відвантаження шроту й макухи соняшнику здійснюють на Близький Схід, у країни Північної Африки та Південної Європи.

Таблиця 6. Експортні ціни на соняшник, олію, шрот, дол./т [1]

Канали збуту	1992-1996 рр.	1997-2001 рр.	2002-2008 рр.	1992-2008 рр.
Соняшник				
в Україні	223,9	218,4	253,5	226,5
в ЄС	369,0	292,6	378,6	340,8
в світі	307,8	267,0	334,8	295,5
Олія				
в Україні	564,1	556,8	598,1	578,1
в ЄС	719,1	614,0	744,0	680,5
в світі	617,9	564,0	640,5	599,7
Шрот				
в Україні	117,6	108,7	107,4	107,9
в ЄС	126,0	100,9	120,4	114,3
в світі	102,8	88,3	98,1	95,6

Привертає увагу факт значно нижчої ціни на соняшник та олію в Україні у порівнянні із середніми показниками по країнам світу та Європейського Союзу (табл.6). Дещо вищий вихід олії із соняшнику в Україні у порівнянні з ЄС (на 5%) не виправдовується гіршою якістю та гіршими каналами збуту, що відбивається у нижчій на 15% ціні реалізації.

Висновки. Протягом періоду дослідження відзначається зростання удвічі посівних площ соняшнику до 4 млн га, та їх частки у структурі ріллі до 16-18%, що обумовлено високою рентабельністю виробництва даної культури. Разом з тим, показники урожайності культури є заниженими через недотримання вимог агротехнології, насамперед щодо забезпечення оптимального сівозміни та якісних попередників. Резерви виробництва соняшнику на існуючих площах становлять 2,5-3 млн т. Також є резерви щодо ринків збуту, у тому числі експортні.

Джерела та література

1. Матеріали Держкомстату України – режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Соловійова О.Є.

УДК 658.3; 331.221

СУЧАСНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ВИНАГОРОДИ ДИРЕКТОРІВ І КЕРІВНИКІВ ВИЩОЇ ЛАНКИ КОМПАНІЙ

Актуальність проблеми. Тема винагороди директорів і керівників вищої ланки компаній в останні часи викликає гарячу дискусію фахівців в контексті інтересів зацікавлених осіб: інституційних інвесторів, акціонерів, профспілок, уряду. В Україні практично відсутні інструменти впливу на рівень винагороди топ-менеджерів (Кодекс винагороди) і відповідні інституції (Комісії з винагороди), які б знімали конфлікт інтересів зацікавлених сторін.

Актуалізація формування концептуальних підходів до винагороди топ-менеджерів вітчизняних компаній також полягає у тому, що практика життя значно передре теоретичному узагальненню процесів проектування системи винагород в умовах корпоративного управління організацією. Спокуса запозичити досвід іноземних компаній є хибним, внаслідок важливості географічного, національного, релігійного, і т.п. факторів, які суттєво впливають на формування ціннісної орієнтації, як окремої людини, так і групи людей (орієнтації суспільства).

Мета статті полягає в узагальненні концептуальних підходів до проектування систем винагороди керівників акціонерних товариств.

Аналіз досліджень і публікацій. Видатний філософ кінця XIX- початку XX століть Сергій Булгаков, досліджуючи взаємозв'язок релігії і господарської діяльності, підкреслював: “В душе человеческой устанавливается внутренняя связь между религией и хозяйственной деятельностью, и раскрытие этой связи представляет собой одну из интереснейших страниц новейшей экономической науки... В нем (христианском отношении к хозяйственному труду) родился новый хозяйственный человек, с новой мотивацией труда. Эта мотивация носит в себе черты соединения мироотреченности и миро-приятія в этике хозяйственного аскетизма, причем именно это соединение противоположностей в напряженности